

REGIONAL İDARƏETMƏDƏ APARILAN STRUKTUR İSLAHATLARININ ƏHƏMİYYƏTİ (ŞƏKİ-ZAQATALA İQTİSADI RAYONUNUN MİSALINDA)

S.T. Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası
simnar86@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7952-0997

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 4 iyul 2022

Dərc olunub: 20 sentyabr 2022

© 2022 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Araşdırmada əsasən Azərbaycanada yerli özünü idarəetmə strukturlarının həm inzibati, həm də siyasi əks mərkəzləşdirmə elementləri həmçinin, idarəetmənin regionlarda yerli qurumları tərəfindən həyata keçirilmə forması barədə məlumatlar verilir. Bununla yanaşı, yerlərdə yerli əhali tərəfindən seçilən özünüidarəetmə qurumlarının iş prinsipi və onların effektivliyi Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun timsalında tədqiq edilir.

Açar sözlər: *dövlət siyasəti, regionlar, məqsədlər.*

Regionların inkişafının idarə edilməsi və burada əhalinin ictimai məhsul və xidmətlərlə təmin edilməsi üçün yerli idarəetmə strukturları yaradılır. Bu idarəetmə strukturu ərazi və sahə idarəetməsini optimal əlaqəsini təmin etməli, regional inkişaf üçün əlverişli şərait yaratmalıdır. Xüsusilə, ölkə səviyyəsində həyata keçirilən dövlət siyasətinin yerlərdə reallaşdırılması üçün yaradılan idarəetmə strukturu ilə yerli xüsusiyyətləri nəzərə alan özünüidarəetmə strukturlarının əlaqələndirilməsinin ərazinin inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyəti vardır.

Regional idarəetmənin daim təkmilləşdirilməsi yerli inkişafın təmin edilməsi üçün ərazinin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasının əhəmiyyətinin artması ilə bağlıdır. Belə ki, bir çox hallarda mərkəzləşdirilmiş şəkildə verilmiş qərarlar fərqli regionların xüsusiyyətini nəzərə almadığından mərkəzləşdirilmiş qərarverməyə nisbətən regional idarəetmənin səmərəliliyini artırır. Belə ki, hakimiyyətin əhaliyə yaxınlığı onun daha yaxşı işləməsinə səbəb olur. Bununla yanaşı, regional idarəetmənin strukturu

maliyyə resursları ilə səlahiyyətlərin uyğunluğuna əsaslanmalıdır. Siyasi səlahiyyətin reallaşdırılmasına imkan verən maliyyə vəsaitləri ilə təminat maliyyə ekvivalentliyi adlanır. Qeyd etmək lazımdır ki, regionda hər bir struktur bölmə öz səlahiyyətlərini bilməli və bu səlahiyyətlərin reallaşdırılması üçün maliyyə mənbələrinə malik olmalıdır. Bir çox hallarda səlahiyyət və öhdəliklərin maliyyə resurslarına uyğun olmaması idarəetmənin səmərəliliyini azaldır. Digər mühüm məsələ, miqyasdan qənaətlə bağlıdır. Belə ki, bir çox hallarda ərazi idarəetməsinin səmərəliliyi onların kiçik olması ilə bağlıdır. Belə ki, nisbətən kiçik büdcəyə və fəaliyyət sahəsinə malik idarəetmə qurumlarının qərarlarının səmərəliliyi aşağı, saxlanma xərcləri isə nisbətən böyük olur. Bütövlükdə, yerli qurumlar tərəfindən yerli əhaliyə ictimai xidmətlərin göstərilməsi bir sıra şərtlərin yerinə yetirilməsi halında həyata keçirilir. Bu şərtlərə xidmətlərə olan tələbatın ərazilər üzrə fərqlənməməsi, xidmətlə bağlı miqyasdan qənaətin əhəmiyyətli dərəcədə olmaması, göstərilən xidmətin müəyyən hissəsinin yerli vergilər hesabına maliyyələşdirilməsi, yerli qurumların bu xidmətləri göstərmək sahəsində potensialı olması və s. aiddir. Bu baxımdan, mərkəzləşdirmə ilə qeyri-mərkəzləşdirmə arasında seçim edərkən qeyd edilən amillərin nəzərə alınması tələb olunur.

Ölkə üzrə idarəetmənin əks-mərkəzləşdirilməsi inzibati, siyasi və fiskal olmaqla üç formada olur (101, s. 1). Birinci forma səlahiyyət, resurs və məsuliyyətin mərkəzi hökumətdən yerli qurumlara verilməsini nəzərdə tutur. Bu halda ierarxik hesabatlılıq mərkəzi hökumətlə yerli bölmələr arasında təmin olunur. İkinci formada hakimiyyətin müəyyən hissəsinin hökumətin yerli əhali tərəfindən seçilən aşağı səviyyəsinə verilməsini nəzərdə tutur və bu halda yerli hökumət qurumu müəyyən dərəcə

cədə muxtariyyətə malikdir. Belə halda yerli qurumlar məhkəzi hökumətdən çox, yerli əhali tərəfindən hesabatlılığa malik olurlar. Üçüncü forma əks mərkəzləşdirmənin real forması olmayıb, əsasən qeyd edilən iki forma rəsində maliyyə resurslarının bölgüsünü nəzərdə tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu formaya əsasən regionlararası gəlirlərdə fərqlər, yerli qurumların maliyyə idarəedilməsi sahəsində potensialı, yerli qurumların səlahiyyətlərinin həcmi və digər amillər təsir göstərir.

Azərbaycanda inzibati idarəetmənin siyasi-hüquqi əsasları 1995-ci ilin noyabrın 12-də ümumxalq referendumu nəticəsində qəbul olunmuş Konstitusiyaya müvafiq müəyyən olunmuşdur. İnzibati islahatların mühüm istiqaməti idarəetmənin qeyri-mərkəzləşdirilməsi ilə əlaqədardır. Bu isə öz növbəsində hakimiyyət bölgüsü prinsipinin təmin olunması və güclü yerli özünüidarəetmə sisteminin formalaşması ilə müəyyən olunur. Konstitusiyaya əsasən dövlət idarəetməsi ilə yanaşı yerli özünüidarəetməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 5 rayon mövcuddur və onlarda dövlət idarəedilməsini Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən formalaşdırılan rayon (şəhər) icra hakimiyyətləri həyata keçirirlər. İcra hakimiyyətinin yerli orqanlarının hüquqi statusu Konstitusiyaya əsaslanaraq, 1999-cu il iyunun 16-da qəbul olunmuş "Yerli icra hakimiyyəti haqqında Əsasnamə"də müəyyən olunmuşdur. Rayon, şəhər və şəhər rayonlarının icra başçıları öz ərazilərində yerləşən müvafiq kəndlərdə və qəsəbələrdə icra hakimiyyətinin nümayəndəliklərini yaradır və icra nümayəndələrinin təyinatını həyata keçirirlər.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda da digər iqtisadi rayonlarda olduğu kimi, ərazilər rayon, şəhərlərdən, qəsəbələrdən və kəndlərdən ibarətdir və bu prinsip bələdiyyələrin ərazilərinin müəyyən edilməsində əsas kimi götürülmüşdür. Kəndlərə və qəsəbələrə bölünmüş rayonlarda bələdiyyələr ümumilikdə rayon üzrə yox, bu ərazi vahidlərinə əsasən yaradılmışdır. Belə hallarda bələdiyyələr arasında heç bir şaquli və üfiqi asılılıq olmur və hər bələdiyyə müstəqil hüquqi şəxs kimi çıxış edir. Rayonlara və qəsəbələrə bölünmüş şəhərlərdə

isə bələdiyyələr inzibati-ərazi vahidləri üzrə formalaşdırılmışdır. Son illərdə regionda bələdiyyələrin birləşdirilməsi əsasında ölçüləri genişləndirilərək sayları azaldılmışdır. Belə ki, Şəki-Zaqatala regionunda bələdiyyələrin sayı 2005-ci ildə 260-dan, 2011-ci ildə 181-ə, 2015-ci ilədə isə 145-ə qədər azalmışdır. Belə dəyişiklik bələdiyyələrin iriləşdirilməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Bununla belə, bələdiyyələrin ölçüləri minimal səmərəli ölçüdən kiçik olmaqla onların səmərəli fəaliyyətini təmin etmir. Regionda orta hesabla bir bələdiyyənin büdcə gəlirləri 2005-ci ildə 9,3 min manatdan 2011-ci ildə 17,7 min manata, 2017-ci ildə isə 30,6 min manata qədər artsa da, belə kiçik büdcə onların səmərəli fəaliyyəti üçün kifayət etmir. Bütövlükdə, qeyd edilən dövrdə regionda orta hesabla bir bələdiyyənin büdcə gəlirlərinin artımına bələdiyyələrin sayının 1,8 dəfə azalması da əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə bələdiyyələrin iriləşdirilməsi prosesi həyata keçirilməsinə baxmayaraq onların miqyası kiçik olaraq qalır. Bu nəzərə alınaraq Azərbaycan Respublikasının 2005-ci il 3 may tarixli qanunu ilə Bələdiyyələrin regional assosiasiyalarının Nümunəvi Əsasnaməsi təsdiq edilmişdir. Bu əsasnaməyə əsasən müəyyən ərazilərdə fəaliyyət göstərən bələdiyyələr öz fəaliyyətlərini əlaqələndirmək, hüquq və mənafelərini daha səmərəli həyata keçirmək məqsədilə ittifaqlar yarada bilərlər.

Nəticə etibarilə demək lazımdır ki, mərkəzi və yerli dövlət və bələdiyyə orqanları arasındakı münasibətlər praktiki olaraq hələ lazımi səviyyədə qurulmayıb. Bələdiyyələrin və yerli icra orqanlarının fəaliyyətlərində bir çox sahələr üzrə anlaşılmazlıqlar yarandığından onların arasındakı münasibətlərin və səlahiyyətlərin bölgüsü ilə bağlı məsələlərin konkretləşdirilməsinə böyük ehtiyac var. Belə bir ehtiyac daha çox ictimai xidmətlərin göstərilməsi sferasında meydana çıxır. Qeyd edək ki, bu günə qədər də konkret olaraq bu məsələlər hələ də tam dəqiqləşdirilməmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. **Hüseynova X.M.** *Regional inkişaf proqramları: nəzəri və praktik məsələlər.* Bakı: 2010.
2. **Mahmudov M.M., Mahmudova İ.M.** *Regionların sosial-iqtisadi inkişafının tən-*
3. **Nuriyev Ə.X.** *Regional idarəetmənin əsasları.* Bakı: Elm, 2007
4. *Regionların sosial-iqtisadi inkişafı.* Statistika məcmuəsi. Bakı: 2019.

zimplənması. Bakı: “İqtisad Univer-siteti” nəşriyyatı, 2011.

ЗНАЧЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ РЕФОРМ В РЕГИОНАЛЬНОМ УПРАВЛЕНИИ (НА ПРИМЕРЕ ШЕКИ-ЗАГАТАЛЬСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА)

С.Т. Мамедов

*Академия Государственного Управления при
Президенте Азербайджанской Республики*
simnar86@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7952-0997

Аннотация. В исследовании представлена информация как об элементах административной, так и политической децентрализации структур местного самоуправления в Азербайджане, а также о форме осуществления управления местными органами власти в регионах. При этом принцип

работы органов местного самоуправления, избираемых местным населением, и их эффективность были изучены на примере Шеки-Загатальского экономического района.

Ключевые слова: государственная политика, регионы, цели.

IMPORTANCE OF STRUCTURAL REFORMS IN REGIONAL GOVERNANCE (ON THE EXAMPLE OF SHAKI-ZAGATALA ECONOMIC REGION)

S.T. Mamedov

Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
simnar86@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7952-0997

Annotation. The study discusses the elements of administrative and political decentralization of the structure of local municipalities in Azerbaijan, as well as the form of implementation of governance by local authorities in the regions. At the same time, the principle of management of the municipalities and

their governance effectiveness are also explained on the example of Sheki-Zakatala economic region.

Keywords: government policy, regions, goals.